

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Zuzanny Kamykowskiej
pt. "Czynniki determinujące poziom cen dzieł sztuki na aukcjach w Chinach"

Podstawa formalna sporządzenia recenzji

Podstawą sporządzenia niniejszej recenzji jest Uchwała Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie z dnia 20 października 2025 roku. Recenzję sporządzono zgodnie z wytycznymi tekstu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. Zgodnie z art. 187 wspomnianej ustawy, rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

1. Charakterystyka formalna pracy

Tytuł: "Czynniki determinujące poziom cen dzieł sztuki na aukcjach w Chinach"

Autorka: mgr Zuzanna Kamykowska

Promotor: dr hab. Joanna Białynicka-Birula, prof. UEK

Promotor pomocniczy: dr hab. Dominik Ziarkowski, prof. UEK

Jednostka: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Dziedzina nauki: Dziedzina nauk społecznych

Dyscyplina naukowa: Ekonomia i finanse

Rok: 2025

Język: polski

Objętość i struktura: Praca liczy 211 stron i składa się ze Wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych, Zakończenia, Bibliografii, Spisu tabel, Spisu rysunków oraz pięciu aneksów.

Rozdziały merytoryczne obejmują: (1) Rynek sztuki w ujęciu interdyscyplinarnym (s. 10-46), (2) Konteksty i uwarunkowania kształtowania się rynku sztuki w Chinach (s. 47-85), (3) Charakterystyka chińskiego rynku sztuki (s. 86-145), (4) Ceny na chińskim rynku sztuki - indeksy Yachang i AMRC, (5) Identyfikacja, analiza i hierarchizacja determinant cen - część empiryczna.

Bibliografia: 272 pozycje (w tym pozycje w języku chińskim) oraz ponad 50 źródeł internetowych.

Tabele i rysunki: 45 tabel (spis na s. 200-202), rysunki (spis na s. 203).

Dane empiryczne:

Źródła danych: Christie's, China Guardian. Okres badawczy: 2011-2024. Próba badawcza: 6672 transakcje. Metody: statystyka opisowa, test chi-kwadrat, ANOVA, test t-Studenta z poprawką Welcha, Random Forest.

Hipotezy badawcze: 14 hipotez w czterech grupach: H1-H3 (determinanty związane ze sprzedażą), H4-H7 (determinanty fizyczne i wizualne), H8-H10 (determinanty historii i dokumentacji), H11-H14 (determinanty związane z artystą).

2. Ocena uzasadnienia wyboru tematu

Wybór tematu rozprawy oceniam pozytywnie. Autorka podjęła problematykę aktualną i istotną z perspektywy ekonomii rynku sztuki. Chiny są obecnie drugim co do wielkości rynkiem aukcyjnym na świecie, z udziałem 25% w globalnej sprzedaży dzieł sztuki w 2024 roku, ustępując jedynie Stanom Zjednoczonym (31%) i wyprzedzając Wielką Brytanię (14%). Wartość sprzedaży na chińskim rynku aukcyjnym wyniosła 4,8 mld USD, co - mimo spadku o 38% w stosunku do roku poprzedniego - potwierdza istotną pozycję tego rynku w światowym obrocie sztuką.

Temat jest oryginalny w skali polskiej literatury ekonomicznej. Dotychczasowe badania nad determinantami cen dzieł sztuki koncentrowały się głównie na rynkach zachodnich, podczas gdy specyfika rynku chińskiego - uwarunkowana odmiennymi tradycjami estetycznymi, filozoficznymi oraz instytucjonalnymi - pozostawała w znacznej mierze niezbadana. Autorka słusznie zauważa, że dynamiczny rozwój chińskiego rynku sztuki w XXI wieku oraz jego rosnące znaczenie w globalnym obrocie sztuką uzasadniają potrzebę pogłębionej analizy czynników kształtujących ceny na tym rynku.

Podjęta problematyka wpisuje się w nurt badań hedonicznych nad rynkiem sztuki, rozwijanych m.in. przez Rennebooga i Spaenjersa, jednocześnie wypełniając lukę dotyczącą rynku azjatyckiego. Interdyscyplinarny charakter tematu, łączący elementy ekonomii, historii sztuki oraz studiów nad kulturą chińska, stanowi dodatkowy walor pracy.

Pewnym niedostatkiem jest brak wyraźnego sformułowania problemu naukowego. Autorka definiuje cel główny jako "identyfikację i hierarchizację czynników mających wpływ na poziom cen dzieł sztuki sprzedawanych na aukcjach w Chinach", lecz nie wskazuje jednoznacznie, jaki konkretny problem poznawczy praca ma rozwiązać, ani w jaki sposób wypełnia lukę w istniejącej wiedzy. Nie jest jasne, czy problemem jest sam brak wiedzy o determinantach cen na rynku chińskim, czy też specyfika tego rynku wymaga odrębnego podejścia badawczego, odmiennego od stosowanego na rynkach zachodnich.

Mimo tego zastrzeżenia, wybór tematu oceniam pozytywnie jako aktualny i poznawczo wartościowy.

3. Ocena postawionych hipotez badawczych

Autorka sformułowała 14 hipotez badawczych, pogrupowanych w cztery obszary tematyczne. Taka systematyzacja jest przejrzysta i ułatwia śledzenie toku wywodu. Hipotezy obejmują szeroki zakres potencjalnych determinant cen - od czynników związanych ze sprzedażą, przez cechy fizyczne i wizualne dzieła, historię i dokumentację, aż po charakterystyki artysty.

Zastrzeżenia metodologiczne: Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na nierozłączność hipotez H3 i H4. Hipoteza H3 stanowi, że "nazwa aukcji zawierająca określone słowa kluczowe jest istotnym czynnikiem wpływającym na poziom cen", podczas gdy H4 brzmi: "technika wykonania dzieła wpływa istotnie na jego cenę". Analizowane w ramach H3 słowa kluczowe to: "ink", "calligraphy", "painting", "contemporary", "modern" - wszystkie bezpośrednio odnoszą się do techniki artystycznej lub stylu dzieła. W praktyce obie hipotezy testują zatem ten sam konstrukt, tyle że H3 czyni to za pośrednictwem metadanych aukcyjnych, a H4 bezpośrednio. Wykorzystanie słów kluczowych w analizie ma duży potencjał analityczny, w tym przypadku nie został on wykorzystany.

Po drugie, niektóre hipotezy mają charakter czysto eksploracyjny, a nie eksplanacyjny. Hipotezy H12 ("płeć artysty wpływa na poziom cen") czy H13 ("narodowość artysty jest istotnym czynnikiem determinującym poziom cen") stwierdzają jedynie istnienie zależności, nie precyzując jej kierunku ani nie osadzając jej w teorii. W kontekście bogatej literatury dotyczącej dyskryminacji cenowej ze względu na płeć artysty (tzw. gender gap) oraz efektu "home bias" na rynkach sztuki, można było sformułować hipotezy odważniej i bardziej precyzyjnie.

Również hipoteza H11 ("dzieła artystów zmarłych osiągają wyższe ceny niż dzieła artystów żyjących") jest dobrze osadzona w literaturze światowej, gdzie tzw. "death effect" jest szeroko udokumentowany. Tym bardziej zaskakujące jest, że nieoczekiwana różnica wyników nie została dostatecznie skomentowana ani zinterpretowana. Takie wyniki mogą świadczyć o specyfice rynku chińskiego, lecz pozostały niewykorzystane poznawczo.

Hipotezy dotyczące cech fizycznych dzieła (H5-H7) są liczne i szczegółowe, co jest uzasadnione literaturą przedmiotu. Warto jednak zauważyć, że łączne testowanie wymiarów i orientacji w ramach H7 może prowadzić do trudności interpretacyjnych, gdyż są to zmienne o różnym charakterze, nie wiadomo, do której części hipotezy ma się odnosić weryfikacja.

Zakres hipotez obejmuje kluczowe determinanty cen dzieł sztuki wskazywane w literaturze. Przedstawiony zestaw pozwolił Autorce na przeprowadzenie systematycznej analizy empirycznej i realizację celu pracy, jednak przedstawione zastrzeżenia wskazują na znaczące obniżenie potencjału tkwiącego w tym obszarze.

4. Ocena ogólnej wiedzy teoretycznej Doktorantki

Rozprawa świadczy o solidnej wiedzy teoretycznej Autorki w zakresie ekonomii rynku sztuki oraz świetnej znajomości specyfiki chińskiego kontekstu kulturowego i gospodarczego. Trzy pierwsze rozdziały pracy mają charakter teoretyczny i stanowią fundament dla części empirycznej.

Rozdział pierwszy ("Rynek sztuki w ujęciu interdyscyplinarnym") prezentuje kompetentny przegląd podstawowych pojęć i teorii. Autorka omawia różne definicje dzieła sztuki z perspektywy filozoficznej, socjologicznej i ekonomicznej, odwołując się zarówno do klasycznych koncepcji (Baumgarten, Ingarden, Panofsky), jak i współczesnych ujęć instytucjonalnych (Dickie, Becker). Wartościowa jest prezentacja ekonomicznych teorii funkcjonowania rynku sztuki oraz rozważania dotyczące wartości i ceny dzieła w kontekście teorii ekonomicznych.

Rozdział drugi ("Konteksty i uwarunkowania kształtowania się rynku sztuki w Chinach") stanowi obszerny opis historii Chin, systemu gospodarczego, specyficznych uwarunkowań ekonomicznych oraz aspektów kulturowo-społecznych, w tym koncepcji takich jak "guanxi" (relacje społeczne), "mianzi" (twarz) czy symbolika numerologiczna. Autorka prezentuje również charakterystykę sztuki chińskiej, podkreślając jej odmienne tradycje estetyczne i filozoficzne. Rozdział ten świadczy o rozległej wiedzy Doktorantki wykraczającej poza wąsko rozumianą ekonomię. Należy jednak zauważyć, że materiał ten pozostaje w znacznej mierze oderwany od części empirycznej - brakuje przełożenia omawianych kontekstów na operacjonalizację zmiennych czy interpretację wyników. Mocnym punktem rozdziału jest ostatni podrozdział, ale równie dobrze mógłby on znaleźć się w kolejnej części.

Rozdział trzeci ("Charakterystyka chińskiego rynku sztuki") jest najlepszą częścią rozprawy. Autorka prezentuje świetny przegląd ewolucji chińskiego rynku sztuki, ram prawnych, podmiotów uczestniczących w obrocie (domy aukcyjne, muzea, galerie, targi, dzielnice artystyczne, platformy e-commerce) oraz analizę wartości i wolumenu sprzedaży. Rozdział ten ma bezpośrednie przełożenie na część empiryczną.

Podsumowując, moja ocena wiedzy teoretycznej Doktorantki jest pozytywna.

5. Ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Rozprawa świadczy o umiejętności samodzielnego planowania i prowadzenia badań naukowych. Autorka zaprojektowała i przeprowadziła wieloetapowe badanie empiryczne, obejmujące zgromadzenie obszernej bazy danych, jej przetworzenie oraz analizę z wykorzystaniem różnorodnych metod statystycznych.

Mocne strony warsztatu badawczego: Autorka zgromadziła imponującą próbę badawczą liczącą 6672 transakcje z dwóch domów aukcyjnych (Christie's i China Guardian) z lat 2011-2024. Wybór źródeł danych jest uzasadniony - Christie's reprezentuje perspektywę międzynarodową, China Guardian zaś perspektywę lokalną chińskiego rynku. Zakres czasowy (13 lat) pozwala na uchwycenie długookresowych tendencji.

Zastosowane metody statystyczne tworzą spójną sekwencję analityczną. Autorka zastosowała statystyki opisowe do charakterystyki próby, test chi-kwadrat do badania zależności między zmiennymi kategorialnymi a poziomem cen, analizę wariancji i test t-Studenta z poprawką Welcha do porównania średnich cen między grupami, a także metodę Random Forest do hierarchizacji determinant według ich ważności. Transformacja logarytmiczna zmiennej zależnej (ceny) jest standardowym i właściwym zabiegiem w tego typu badaniach.

Zastrzeżenia metodologiczne: Po pierwsze, Autorka stosuje sekwencyjnie test chi-kwadrat oraz ANOVA dla tych samych zmiennych objaśniających. Oba testy odpowiadają na to samo pytanie badawcze: czy dana zmienna różnicuje ceny? Test chi-kwadrat bada zależność między zmienną objaśniającą a ceną skategoryzowaną do czterech poziomów, podczas gdy ANOVA porównuje średnie logarytmiczne ceny między grupami. Wyniki obu testów będą niemal zawsze zgodne, gdyż testują to samo zjawisko na różnych transformacjach tej samej zmiennej zależnej. Multiplikowanie liczby testów nie wnosi proporcjonalnego przyrostu informacji, a jednocześnie zwiększa ryzyko błędu I rodzaju. Ponadto kategoryzacja ceny do czterech poziomów oznacza utratę informacji w stosunku do zmiennej ciągłej – dla badań cen sztuki naturalnym i wystarczającym wyborem byłaby analiza logarytmu ceny metodami ANOVA lub regresji.

Po drugie, dla analiz ANOVA brak informacji o wcześniejszym testowaniu założenia o jednorodności wariancji (np. test Levene'a).

Po trzecie, operacjonalizacja zmiennej "popularność medialna artysty" pozostawia wątpliwości. Autorka mierzy ją liczbą wyników w wyszukiwarce Google, jednak brakuje informacji o: zakresie czasowym, zastosowanych filtrach, procedurze eliminacji homonimów oraz metodzie standaryzacji wyników.

Po czwarte, brakuje szczegółowych informacji o źródle i procedurze pozyskania danych aukcyjnych.

Po piąte, w tabelach prezentujących liczebności dzieł w poszczególnych kategoriach (tabele 5.4-5.27) brakuje struktur procentowych, które ułatwiłyby porównanie rozkładów między grupami o różnej liczebności. Podanie samych wartości bezwzględnych utrudnia ocenę siły zależności.

Dodatkowa drobna uwaga: w tabeli 5.1 (s. 147) występuje błąd techniczny: trzeci kwartył (92 tys. HKD) jest niższy niż mediana (250 tys. HKD), co jest matematycznie niemożliwe. Zgodnie z tabelą 5.2 prawidłowa wartość trzeciego kwartyła to 920 tys. HKD.

Uwzględniając powyższe uwagi, ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej jest umiarkowanie pozytywna - Doktorantka opanowała warsztat badawczy, lecz wymaga dalszego doskonalenia w zakresie doboru metod, interpretacji wyników i dokumentacji procedur badawczych.

6. Ocena części empirycznej

Część empiryczna rozprawy obejmuje rozdziały czwarty i piąty. Rozdział czwarty prezentuje zagadnienia związane z poziomem cen na chińskim rynku sztuki, w tym charakterystykę indeksów cenowych Yachang, AMRC oraz systemu MM Chinese Art Indices. Autorka omawia metodologię konstrukcji poszczególnych indeksów, ich składniki oraz analizuje kształtowanie się poziomu cen na przestrzeni lat. Jest to wartościowy wkład do polskojęzycznej literatury przedmiotu, gdyż chińskie indeksy rynku sztuki są słabo znane w europejskim obiegu naukowym. Wśród prezentowanych narzędzi szczególnie interesujący wydaje się indeks sentymentu MM, służący do pomiaru nastrojów na rynku sztuki chińskiej – warto byłoby podczas obrony wyjaśnić dokładniej jego konstrukcję, oraz w jaki sposób mógłby on zostać wykorzystany w analizie czynników kształtujących ceny. Rozdział piąty, stanowiący zasadniczą część empiryczną, poświęcony jest identyfikacji, analizie i hierarchizacji czynników determinujących poziom cen dzieł sztuki na chińskim rynku aukcyjnym.

Próba badawcza obejmuje 6672 transakcje z lat 2011-2024, pochodzące z międzynarodowego domu aukcyjnego Christie's oraz chińskiego domu China Guardian. Dobór źródeł danych jest trafny - pozwala na uchwycenie zarówno perspektywy międzynarodowej, jak i lokalnej specyfiki rynku chińskiego.

Autorka przeanalizowała szeroki zestaw potencjalnych determinant cen, obejmujący cztery grupy czynników: związane ze sprzedażą, fizyczne i wizualne cechy dzieła, historię i dokumentację dzieła oraz cechy artysty. Tak kompleksowe ujęcie determinant jest zgodne z praktykami badań cen sztuki.

Wyniki weryfikacji hipotez: Spośród 14 hipotez badawczych większość została zweryfikowana pozytywnie. Potwierdzono istotny wpływ na cenę takich czynników jak: dom aukcyjny, rok sprzedaży, miesiąc i dzień tygodnia aukcji, słowa kluczowe w nazwie aukcji, technika wykonania, rodzaj podłoża, sygnatura, wymiary i orientacja dzieła, forma datowania, proveniencja, narodowość artysty oraz popularność medialna.

Szczególnie interesujące są wyniki dotyczące czynników, które okazały się nieistotne statystycznie lub których kierunek zależności jest sprzeczny z literaturą światową. Brak "death effect" ($p = 0,586$) jest rezultatem zaskakującym, gdyż efekt ten jest szeroko udokumentowany w literaturze dotyczącej rynków zachodnich. Wynik ten mógłby świadczyć o specyfice rynku chińskiego. Niestety, Autorka nie podejmuje interpretacji tego wyniku.

Poważniejszym problemem jest niespójność wyników dotyczących wpływu płci artysty na cenę. W tabeli 5.40 (s. 173) średnia logarytmiczna cena dzieł artystek-kobiet wynosi 12,85 i jest wyższa niż dzieł artystów-mężczyzn (12,59). Jednak w interpretacji wyników testu t-Studenta (tabela 5.41) Autorka stwierdza, że „dzieła mężczyzn uzyskiwały wyższe średnie logarytmu naturalnego ceny niż dzieła kobiet” – co jest sprzeczne z danymi liczbowymi przedstawionymi w tabeli 5.40. Z kolei w Zakończeniu (s. 183) Autorka ponownie wskazuje, że „najwyższe wartości odnotowano dla artystów chińskich, kobiet oraz twórców o średnio wysokiej popularności medialnej”, co jest zgodne z tabelą 5.40, ale sprzeczne z wcześniejszą interpretacją. Ta niespójność wymaga wyjaśnienia podczas obrony. Niezależnie od kierunku

zależności, wynik dotyczący płci – jeśli rzeczywiście byłby odmienny od typowego „gender gap” obserwowanego na rynkach zachodnich, to również zasługiwałby na pogłębiony komentarz, którego w pracy brakuje.

Do hierarchizacji czynników Autorka zastosowała metodę Random Forest, co jest poprawnym podejściem metodologicznym. Problematiczne jest jednak przedstawienie wyników hierarchizacji grup determinant w tabeli 5.45 - zsumowana ważność grup jest mocno zależna od liczby zmiennych w grupie, co stanowi artefakt metodologiczny.

Najpoważniejszym jednak zastrzeżeniem wobec części empirycznej jest niewystarczająca interpretacja merytoryczna wyników. Autorka rzetelnie prezentuje wyniki testów statystycznych, jednak rzadko podejmuje próbę wyjaśnienia mechanizmów stojących za stwierdzonymi zależnościami. Brakuje osadzenia wyników w szerszym kontekście teoretycznym oraz systematycznego porównania z wynikami badań na rynkach zachodnich.

Część empiryczna pozwoliła na realizację wskazanego celu pracy, lecz jej wartość poznawcza mogłaby być znacznie wyższa przy pogłębionej dyskusji nad uzyskanymi wynikami.

7. Konkluzja

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Zuzanny Kamykowskiej pt. "Czynniki determinujące poziom cen dzieł sztuki na aukcjach w Chinach" stanowi samodzielne i oryginalne opracowanie naukowe. Autorka podjęła aktualną i istotną problematykę badawczą, zgromadziła obszerną próbę badawczą i przeprowadziła wieloetapową analizę empiryczną z wykorzystaniem metod statystycznych.

Praca wykazuje solidną wiedzę teoretyczną Doktorantki w zakresie ekonomii rynku sztuki oraz znakomitą znajomość specyfiki chińskiego kontekstu kulturowego. Część empiryczna, mimo pewnych niedostatków w zakresie interpretacji wyników, pozwoliła na realizację postawionego celu badawczego i weryfikację hipotez.

Uwzględniając przedstawione w recenzji uwagi stwierdzam, że przedłożona rozprawa spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i potwierdza ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wnoszę o dopuszczenie mgr Zuzanny Kamykowskiej do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Suchy Las, 20 stycznia 2026 roku

Sylwester Białowas